

مقایسه رضایت از زندگی، امید و عملکرد تحصیلی دانش آموزان مرتبط و غیر مرتبط با جنس مخالف

محمد زارعی توپخانه / دانشجوی دکتری روان‌شناسی عمومی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه mohammad358z@yahoo.com
 سیده خدیجه مرادیانی / دانشجوی دکتری روان‌شناسی تربیتی دانشگاه لرستان
 حدیث چراغیان / دانشجوی دکتری مشاوره مدرسه دانشگاه علامه طباطبائی
 مسعود جان‌بزرگی / استاد گروه روان‌شناسی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه janbo@rihu.ac.ir
 دریافت: ۱۳۹۵/۰۲/۱۹ - پذیرش: ۱۳۹۵/۰۷/۰۱

چکیده

این پژوهش، به بررسی تفاوت رضایت از زندگی، امید و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مرتبط و غیرمرتبط با جنس مخالف پرداخته است. حجم نمونه مورد پژوهش، ۳۱۶ نفر از دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهرستان رباط‌کریم است که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی انتخاب شدند. پژوهش از نوع مطالعه همبستگی است. ابزار پژوهش، پرسش‌نامه ۱۳ سؤالی ارتباط با جنس مخالف، پرسش‌نامه ۵ سؤالی رضایت از زندگی و پرسش‌نامه ۱۲ سؤالی امید شناسی است. داده‌ها بر اساس آزمون χ^2 دو، آزمون T مستقل و آزمون کروسکال - والیس تحلیل شد. یافته‌ها حکایت از این دارد که پسران بیش از دختران وارد ارتباط با جنس مخالف می‌شوند. همچنین، ارتباط با جنس مخالف با کاهش رضایت از زندگی و امید، همبسته است. یافته دیگر اینکه، بین عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مرتبط و غیرمرتبط با جنس مخالف، تفاوت معناداری وجود دارد. بنابراین، خودمهارگری مورد تأکید قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: رضایت، امید، عملکرد تحصیلی، دوستی، جنس مخالف.

رابطه پیش از ازدواج پدیده‌ای است که در دهه‌های اخیر گسترش روزافزونی در جامعه یافته است. ایالات متحده از پیشگامان آزادی جنسی و روابط پیش از ازدواج در دنیا شناخته می‌شود. بر اساس گزارش‌ها، این‌گونه روابط در بین نوجوانان و جوانان مدارس این کشور، نرخ بالایی را به خود اختصاص داده است (رکتور (Rector) و همکاران، ۲۰۰۵؛ رگنروس و یوکر (Regnerus & Uecker)، ۲۰۱۱). بسیاری از جوانان این کشور ابتدا این روابط را با انگیزه دوستی عاطفی شروع نموده و رفته‌رفته به روابط جنسی کشیده می‌شوند (وانگ و هسو (Wang & Hsu)، ۲۰۰۶). پژوهش‌های داخلی نیز حکایت از آن دارد که در دهه‌های اخیر، روابط پیش از ازدواج در حال گسترش است (گلزاری، ۱۳۸۴؛ رجبو و اصغری، ۱۳۸۹). اغلب این روابط برای برقراری رابطه عاطفی، جنسی شکل می‌گیرد و انگیزه‌های عقلانی مانند آشنایی برای ازدواج کمتر مورد توجه است (خواجهنوری و دل‌آور، ۱۳۹۱؛ دل‌آور و احمدی، ۱۳۹۱؛ یعقوب‌خوانی و فتحی اقدم، ۱۳۹۱؛ حامدی و همکاران، ۱۳۹۱). این روابط، به ارتباطی غیر از ازدواج، عقد و نامزدی رسمی و نیز ارتباطی خارج از حد همکلاسی، همکاری و یا آشنایی معمولی در فامیل و رابطه‌ای عاطفی و صمیمانه اطلاق می‌شود که اغلب دور از چشم خانواده صورت می‌گیرد که شامل ارتباط غیرحضورى تا ارتباط جنسی می‌شود (رفاهی، ۱۳۹۱؛ زارعی و همکاران، ۱۳۹۳).

مطالعات نشان می‌دهد آنگاه که نوجوان و جوان درگیر روابط پیش از ازدواج می‌شوند، به بزرگترین خواسته خود که باید تا بزرگسالی انتظار آن را می‌کشید، دست یافته‌اند. اما، این امر موجب می‌شود به احتمال زیاد درگیر خشونت با جنس مخالف و به بیمارهای مقاربتی مبتلا شوند. همچنین آسیب‌های روانی و افسردگی بیشتر و موفقیت‌های تحصیلی کمتری داشته باشند و به احتمال بسیار زیاد با ازدواج ناپایدار و طلاق مواجه گردند (مؤسسه رشد جوان، ۱۳۹۴). روابط پیش از ازدواج، سلامت نوجوانان و جوانان را به مخاطره می‌اندازد. بیمارهای مقاربتی، ایدز، بارداری ناخواسته، سقط جنین، مرگ‌ومیر مادران، استفاده از مشروبات الکلی از پیامدهای این ارتباط است (بس و باسل (Basel & Bc)، ۲۰۱۳؛ رکتور و همکاران، ۲۰۰۳ ب). رگنروس و یوکر (۲۰۱۱) دریافتند که احساس گناه، پشیمانی، نفرت از خود، نشخوار فکری، کاهش اعتماد به نفس، احساس استفاده شدن توسط دیگری، احساس کم‌ارزشی و تحقیر خود، ناراحتی و احساس گناه از دروغ گفتن و یا پنهان کردن این‌گونه روابط از خانواده، اضطراب شدید از برقراری رابطه و نگرانی بیش از حد در مورد نقش جنسیتی، روابط و زندگی آینده، همگی از عوارض احساسی روابط پیش از ازدواج به‌شمار می‌روند. گلزاری (۱۳۸۴)، رجبو و اصغری (۱۳۸۹)، خوانساری و سلیمانی (۱۳۹۰)، آزادارمکی و همکاران (۱۳۹۰)، موسوی (۱۳۹۱) و زارعی و همکاران (۱۳۹۳)، با انجام پژوهش‌های متعدد در داخل کشور دریافتند که اختلالات روانی مانند اضطراب و افسردگی، تحریف هویت، کاهش تصور از خود، ضعف هویت دینی، گرایش به مصرف الکل و مواد مخدر، افت تحصیلی، افزایش خشونت، ابتلا به بیماری‌های مقاربتی مانند ایدز، وادار شدن به ازدواج‌های زود هنگام، درگیری‌های خانوادگی، بی‌میلی و بالا رفتن سن ازدواج، سردرگمی در تعاملات جنسی و

بی‌اعتمادی به جنس مخالف، ایدئال‌گرایی در انتخاب همسر، سردمزاجی نسبت به همسر، افزایش نرخ طلاق در بین زوجین، افزایش جرم، روابط نامشروع و هدر رفتن نیروی جوانان، از پیامدهای این ارتباطات به‌شمار می‌رود.

با توجه به آسیب‌های گوناگون روابط پیش از ازدواج، امروزه استقبال گسترده‌ای از سوی خانواده‌های ایالات متحده برای آموزش پیشگیری از روابط پیش از ازدواج نوجوانان و جوانان دانش‌آموز وجود دارد (رکتور و همکاران، ۲۰۰۵). به‌گونه‌ای که بیش از ۹۰ درصد از والدین، خواهان آموزش نوجوانان برای امتناع از روابط جنسی حداقل تا پایان دبیرستان هستند. حدود ۸۴ درصد والدین، خواهان آموزش قوی نوجوانان برای خودداری از روابط جنسی تا زمان ازدواج هستند. بیش از ۹۰ درصد نوجوانان هم خواهان شرکت در دوره‌های آموزشی برای بازداری از روابط جنسی، حداقل تا پایان دبیرستان هستند (همان). براین اساس، برنامه جدیدی تحت عنوان «خودمهارگری جنسی تا زمان ازدواج» (AUM) مطرح گردید (الهگ (Elhage)، ۲۰۰۹). A که علامت اختصاری Abstinence است و در لغت به معنای پرهیزگاری است (حق شناس و همکاران، ۱۳۸۵) و با توجه به استعمال این اصطلاح در امور جنسی، معادل آن در فرهنگ دینی، «عفاف» نامیده می‌شود. *راغب‌اصفهانی* (۱۴۱۲ق) در *المفردات فی غریب القرآن* می‌نویسد: «عفت، حصول حالتی برای نفس است که مانع غلبه شهوت می‌شود». قرآن کریم نیز عفت‌ورزی و پاکدامنی تا زمان ازدواج را بهترین گزینه برای جوانان معرفی می‌کند: «فَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا» (نور: ۳۳)؛ و کسانی که امکانی برای ازدواج نمی‌یابند، عفت و پاکدامنی پیشه کنند. همچنین قرآن از دوستی با جنس مخالف نهی کرده است: «مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ» (مائده: ۵)؛ پاکدامن باشید، خود را به زنا نیالایید و دوست پنهانی و نامشروع [از جنس مخالف] نگیرید. آموزه‌های دینی، اجتناب از شهوت را موجب در امان ماندن از آسیب‌های گوناگون می‌داند: «من تسرع إلى الشهوات تسرع إلى الآفات»؛ کسی که به سوی شهوات بشتابد؛ آسیب‌ها به استقبال او خواهند آمد (تمیمی‌آمدی، ۱۳۶۶، ص ۶۲۵).

تفریح، سرگرمی و کسب لذت‌های زود هنگام جنسی، یکی از انگیزه‌های ورود به روابط پیش از ازدواج به‌شمار می‌رود (گلزاری، ۱۳۸۴). جوانانی که با هدف کسب لذت و رضایت بیشتر از زندگی وارد این روابط می‌شوند، به مرور درگیر آسیب‌ها شده، شادایی و بهزیستی خود را به مخاطره می‌اندازند. پژوهش ملی به عمل آمده توسط رکتور و همکاران (۲۰۰۳ الف) در مدارس راهنمایی و دبیرستان، سراسر ایالات متحده نشان می‌دهد که رابطه جنسی پیش از ازدواج در ایجاد افسردگی و اقدام به خودکشی نقش مهمی دارد. در این گزارش آمده است: بیش از ۲۵ درصد دختران و حدود ۸ درصد پسران، درگیر در ارتباط با جنس مخالف افسرده بودند. تقریباً سه چهارم از دختران نوجوانی که درگیر این روابط بودند، آرزوی می‌کردند ای کاش تا زمان ازدواج منتظر مانده بودند. دو سوم آنان از ورود به این روابط تأسف می‌خوردند. کلسون (۲۰۰۳) معتقد است: نوجوانان باید بدانند که فعالیت‌های جنسی زودرس به روشنی با کاهش شادی و استرس فردی مرتبط است. داده‌های علوم اجتماعی نشان می‌دهد که در نوجوانانی که از روابط جنسی پیش از ازدواج اجتناب می‌کنند، در امور مختلفی بهتر عمل می‌کنند. به‌عنوان نمونه، کمتر به افسردگی دچار می‌شوند، کمتر

خودکشی می‌کنند، کمتر اختلالات جنسی را تجربه می‌کنند، کمتر به بچه‌داری خارج از ازدواج دچار می‌شوند، کمتر دچار فقر و فلاکت می‌شوند، شادکامی و رضایت بالاتری از زندگی دارند (رکتور و همکاران، ۲۰۰۵؛ الهگ، ۲۰۰۹). فعالیت جنسی نوجوان، به طور معمول منجر به آشفته‌گی عاطفی و اضطراب روانی و این امر، به احساس خود تحقیری و بی‌ارزشی و احساس حقارت می‌انجامد که زمینه افسردگی را به‌ویژه در میان دختران فراهم می‌آورد (رفاهی و همکاران، ۱۳۹۱). میکر (Meeker) (۲۰۰۲) معتقد است: نوجوانانی که درگیر رابطه جنس مخالف می‌شوند، به طور مستمر، آشفته‌گی‌های هیجانی را تجربه می‌کنند. آنان تلاش می‌کنند تا از این طریق، نیازهای تأمین نشده خود را ارضا کنند. اما اغلب برای یافتن عشق از طریق رابطه جنسی، در دام گرفتار می‌شوند. در نتیجه، چرخه معیوبی و احتمالاً شرایط روانی به وجود می‌آید که «وسواس فکری - عملی» نامیده می‌شود. این شرایط، موجب می‌شود نوجوان با این تلقی که آسایش موقت، می‌تواند نیازهایشان را تأمین سازد، به دنبال توهم رضایت ناشی از رابطه جنسی یا مواد مخدر برود. در نهایت، بسیاری از آنان بیشتر در افسردگی غوطه‌ور می‌شوند. افرادی که وارد این رابطه‌ها می‌شوند، احتمالاً نگرش بدبینانه‌ای به آینده و ارتباطات خود پیدا می‌کند. در نتیجه، احساس خوشبختی و خوش‌بینی، انعطاف‌پذیری، عزت‌نفس کمتری خواهند داشت (خوانساری و سلیمانی، ۱۳۹۰). به‌طور کلی، محققان به این نتیجه رسیدند که رابطه پیش از ازدواج موجب کاهش شادی، رضایت از زندگی و افزایش افسردگی در میان نوجوانان می‌گردد (الهگ، ۲۰۰۹؛ رکتور و همکاران، ۲۰۰۳ الف؛ رکتور و همکاران، ۲۰۰۳ ب؛ رکتور و همکاران، ۲۰۰۵، زارعی و همکاران، ۱۳۹۳). رکتور و همکاران (۲۰۰۳ الف) معتقدند: اگر جنبه‌های اخلاقی و عاطفی نادیده گرفته شود و رابطه جنسی به‌عنوان تفریح و سرگرمی در نظر گرفته شود، ما نسلی بدون عزت‌نفس و بدون توجه به حدود و مرزها پرورش خواهیم داد و در آینده انتظار ناخشنودی، افسردگی و حتی خودکشی را خواهیم داشت. اما اگر به آنها بیاموزیم که برگزیدگان خدا هستند، احساس خوشبختی و شادی را در آنان تزریق می‌کنیم.

یکی از سرمایه‌های اساسی انسان، امید است. امید، فرایند شناختی است که افراد به وسیله آن اهداف خود را تعیین می‌کنند. راهکارهایی برای رسیدن به آن خلق می‌کنند و انگیزه لازم برای اجرای آن راهکارها ایجاد می‌کنند (اشنایرو شان (Snyder & Shane)، ۲۰۰۷). رکتور و همکاران (۲۰۰۵) دریافتند نوجوانانی که از روابط پیش از ازدواج دوری می‌کنند، جهت‌گیری بهتر و امید بیشتری به موفقیت در آینده دارند. رگنروس و یوکر (۲۰۱۱)، نگرانی بیش از حد در مورد نقش جنسیتی و روابط آینده از پیامدهای ارتباطات پیش از ازدواج به‌شمار می‌رود. آپونته (Aponte) و همکاران (۲۰۱۲) معتقدند: افزایش امید و توجه به آرزوهای آینده در کاهش رابطه جنسی مؤثر است. یافته‌های موسوی (۱۳۹۱) نشان می‌دهد که از منظر آموزه‌های اسلامی، نومییدی نسبت به آینده با روابط با جنس مخالف همبسته است و ضروری است که مهارت‌های لازم برای ایجاد امید در نوجوانان پدید آید. خوانساری و سلیمانی (۱۳۹۰) دریافتند افرادی که وارد دوستی با جنس مخالف می‌شوند، احتمالاً نگرش بدبینانه‌ای به آینده و ارتباطات خود پیدا خواهند کرد. در نتیجه، احساس خوشبختی و خوش‌بینی، انعطاف‌پذیری، عزت‌نفس کمتری خواهند داشت.

یکی دیگر از پیامدهای روابط پیش از ازدواج، ضعف عملکرد تحصیلی است (سایبا و ریس (Sabia & Rees)، ۲۰۰۹). رابطه با جنس مخالف مستقیماً، افت تحصیلی را به دنبال دارد و به تعویق انداختن این روابط، موجب کسب نمرات بهتر و انگیزه تحصیلی بالاتر می‌گردد (هالپرن (Halpern) و همکاران، ۲۰۰۰). نتیجه تحقیق در یک مدرسه خصوصی فرانسه، نشان می‌دهد که اختلاط و ارتباط دختر و پسر موجب می‌شود که دختران از پیشرفت‌های تحصیلی، شغلی باز بمانند (لپ (Lepp)، ۱۳۷۷، ص ۵۰-۵۱). پرهیزگاری و عفاف به‌عنوان عامل حفاظتی عمل می‌کند که نوجوانان را نسبت به آثار مخرب رابطه جنسی زود هنگام بیمه می‌کند تا روی عملکرد تحصیلی و دستیابی به اهداف بلندمدت زندگی، تمرکز بهتری داشته باشند. در واقع، پرهیز از روابط پیش از ازدواج، موجب پرورش صفات شخصیتی مثبت می‌گردد. این امر به نوبه خود، به بهبود عملکرد تحصیلی کمک خواهد کرد (رکتور و همکاران، ۲۰۰۵). سایبا و ریس (۲۰۰۹ و ۲۰۱۱) نشان دادند که اجتناب از روابط پیش از ازدواج، تأثیر قابل توجهی در موفقیت تحصیلی و فارغ‌التحصیل شدن دختران دارد. در مطالعه‌ای روی بیش از ۲۰۰۰ نوجوان آمریکایی، مشخص شد نوجوانان دوشیزه و عقیقه بیشتر به اهدافشان می‌رسند و پیشرفت تحصیلی بهتری دارند (مؤسسه رشد جوان، ۱۳۹۴). سانگوواوا و ادیبی (Sangowawa & Adebisi) (۲۰۱۳)، با پژوهش در مورد نوجوانانی که در روابط جنسی پیش از ازدواج وارد نشده‌اند، نشان دادند که عوامل کنترلی نظیر نظم و ترتیب در زندگی، خود کارآمدی، اهل مطالعه بودن در خلال اوقات فراغت، از عوامل محافظت‌کننده دختران در برابر روابط پیش از ازدواج در خارج از مدرسه به‌شمار می‌آیند. بنابراین، از آنجاکه رابطه با جنس مخالف، با سرمایه‌گذاری آموزشی و عملکرد تحصیلی در ارتباط است، باید فضای ادراکی که نوجوان از محیط دریافت می‌کند، خودآگاهی، سیستم ارزشی که دارد و تبعیت از معیارهای استاندارد رفتاری فرهنگی و مرسوم و تأثیرات خانوادگی و اجتماعی مورد توجه قرار گیرد (اوهانسن و کروکت (Ohanessian & Crockett)، ۱۹۹۳). اگر نوجوان در باید که محیط علمی و تحصیلی با فعالیت جنسی سازگار نیست و عملکرد و توانمندی تحصیلیش کاهش می‌یابد، به نقطه‌ای دیگری تمرکز می‌کند. بنابراین، فعالیت پیش از ازدواج می‌تواند تأثیرات منفی بر روی عملکرد تحصیلی برجای گذارد. این امر، با منحرف کردن نوجوان از مداومت در تحصیل و مشغول کردن وی به لذت‌های آنی و زودگذر صورت می‌پذیرد (همان). مطالعه پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که مطالعات نسبتاً زیادی درباره روابط پیش از ازدواج انجام شده است. با این وجود، تاکنون رابطه روابط پیش از ازدواج با رضایت از زندگی و امید در میان دانش‌آموزان ایرانی به طور مستقل، مورد مطالعه قرار نگرفته است. پژوهش‌های محدودی در زمینه این‌گونه روابط با عملکرد تحصیلی به عمل آمده است. بنابراین، هدف این پژوهش، بررسی تفاوت رضایت از زندگی، امید و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مرتبط و غیرمرتبط با جنس مخالف است.

فرضیه‌های پژوهش

- رضایت از زندگی دانش‌آموزان مرتبط با جنس مخالف، کمتر از دانش‌آموزان غیرمرتبط با جنس مخالف است.

- امید دانش‌آموزان مرتبط با جنس مخالف، کمتر از دانش‌آموزان غیرمرتبط با جنس مخالف است.
- عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مرتبط با جنس، مخالف پایین‌تر از دانش‌آموزان غیرمرتبط با جنس مخالف است.

روش پژوهش

این پژوهش از نوع همبستگی است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون T مستقل، آزمون کروسکال - والیس، آزمون خی‌دو استفاده شد. جامعه آماری پژوهش، دانش‌آموزان دبیرستان‌های دخترانه و پسرانه شهرستان رباط کریم تهران است. حجم نمونه، ۳۱۶ نفر (۱۹۰ نفر دختر و ۱۲۶ پسر) است که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی، به دست آمد؛ به این صورت که دبیرستان‌های یکی از بخش‌های شهرستان یک خوشه در نظر گرفته شد. سپس، هشت دبیرستان دخترانه و پسرانه به طور تصادفی انتخاب شدند. پرسش‌نامه‌ها در بین دانش‌آموزان مدارس منتخب به اجرا در آمد. داده‌ها جمع‌آوری شد و پرسش‌نامه‌های کامل مورد استفاده قرار گرفت و داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار spss تجزیه و تحلیل شدند.

ابزارهای پژوهش

مقیاس ارتباط با جنس مخالف: این پرسش‌نامه توسط گلزوری (۱۳۸۵) ساخته شده، وضعیت ارتباط و شدت آن را می‌سنجد. منظور از «وضعیت ارتباط»، یکی از چهار حالت زیر است: هم اکنون ارتباط دارم، قبلاً داشته‌ام و اینک ندارم، به یک نفر علاقه دارم که نمی‌داند، به کسی علاقه یا با کسی ارتباط ندارم. در این پژوهش، دو قسم اول دارای ارتباط و دو قسم دوم بدون ارتباط در نظر گرفته شده است. شدت ارتباط هم به عوامل زیر بستگی دارد: سن شروع اولین رابطه، تعداد کسانی که از آغاز ارتباط تاکنون با آنها دوست بوده است، همزمانی رابطه با چند نفر، مرحله پیشرفت رابطه از آشنایی ساده تا برقراری رابطه جنسی، انگیزه ادامه رابطه و سطح پنهان‌کاری. پرسش‌نامه دارای ۱۳ ماده که با همین گویه‌ها و محتوا تنظیم شده است. این پرسش‌نامه، روی بیش از ۵۰۰۰ دانش‌آموز دبیرستانی و ۳۰۰۰ دانشجوی دختر و پسر اجرا شده است. ضریب آلفای کرونباخ، بین ۰/۷۵ تا ۰/۹۳ به دست آمده و اعتبار محتوا، ملاک و سازه آن در تحقیقات مختلف در حد بسیار مطلوبی ثابت شده است. همبستگی با مقیاس عمل به باورهای دینی در گروه نوجوانان دبیرستانی در سطح ۰/۰۱ منفی و معنادار ($r = 0/51$) به دست آمده است (همان). در این پژوهش، اعتبار آزمون با روش آلفای کرونباخ ۰/۷۸ به دست آمد.

مقیاس رضایت از زندگی: این مقیاس دارای پنج گویه و تک عاملی است. داینر (Diener)، این مقیاس را برای سنجش وجه شناختی بهزیستی فاعلی ساخته است و تاکنون یکی از پرکاربردترین ابزارها در زمینه رضایت از زندگی بوده است (اتینزا (Atienza) و همکاران، ۲۰۰۳). این مقیاس را بیاتی و همکارانش (۱۳۸۶) اعتباریابی کرده‌اند. به گزارش آنان، اعتبار این مقیاس از روش آلفای کرونباخ ۰/۸۳ و با روش بازآزمایی ۰/۶۹ به دست آمد که برای گروه‌های سنی مختلف قابل اجرا است. در این پژوهش، اعتبار آزمون با روش آلفای کرونباخ ۰/۷۱ به دست آمد.

مقیاس امید اشنایدر: یک پرسش‌نامه خودگزارشی است مشتمل بر ۱۲ سؤال که توسط اشنایدر و همکاران در سال ۱۹۹۱ ساخته شده است. این مقیاس، برای سنین ۱۵ سال به بالا طراحی شده است و شامل دو خرده‌مقیاس گذرگاه (گذرگاه‌ها، مسیرها و راه‌های گوناگون را برای رسیدن به هدف مشخص می‌سازد) و انگیزش (تصمیم برای رسیدن به هدف) می‌باشد (اشنایدر و همکاران، ۱۹۹۱). پاسخ‌ها پیوستاری از کاملاً غلط تا کاملاً درست است. این پرسش‌نامه، در بین دانش‌آموزان دختر در تهران توسط گلزری (۱۳۸۵) اعتباریابی شده است. پایایی این پرسش‌نامه با روش همسانی دورنی ۰/۸۹ گزارش شده است. مقیاس امید با مقیاس‌هایی که فرایند روان‌شناختی را می‌سنجند، همبستگی بالایی دارد. مقیاس امید، به میزان ۰/۵۰ تا ۰/۶۰ با مقیاس خوش‌بینی شبیر و کارور همبستگی دارد. همچنین نمرات این مقیاس با مقیاس افسردگی بک همبستگی منفی دارد. به علاوه، روایی محتوای این مقیاس به تأیید متخصصان بالینی هم رسیده است (قهرمانی و نادری، ۱۳۹۱). در این پژوهش، اعتبار آزمون با روش آلفای کرونباخ ۰/۷۳ به دست آمد.

یافته‌های پژوهش

جدول ۱، توزیع فراوانی درصد دانش‌آموزان دارای ارتباط با جنس مخالف به همراه نتایج آزمون خی‌دو را نشان می‌دهد. نتیجه آزمون خی‌دو ($X^2=3/964, df=1, P<0.05$) نشان می‌دهد که اختلاف فراوانی‌های مشاهده شده بین پسر و دختر در ارتباط با جنس مخالف معنادار است. مقایسه فراوانی‌ها و درصدها نشان می‌دهد که از بین ۳۱۶ نفر شرکت‌کننده، ۱۷۴ نفر، معادل ۵۵ درصد از دانش‌آموزان دارای ارتباط با جنس مخالف بوده‌اند. از بین ۱۲۶ دانش‌آموز پسر ۷۸ نفر، (معادل ۶۲ درصد) دارای ارتباط با جنس مخالف بوده‌اند و از بین ۱۹۰ دانش‌آموز دختر ۹۶ نفر، (معادل ۵۰/۵ درصد) دارای ارتباط با جنس مخالف بوده‌اند.

جدول ۱. توزیع فراوانی درصد دانش‌آموزان دارای ارتباط با جنس مخالف به همراه نتایج آزمون خی‌دو

p	df	X ²	جمع	دختر	پسر	
۰/۰۴	۱	۳/۹۶۴	۱۷۴	۹۶	۷۸	ارتباط
			۵۵	۵۰/۵	۶۲	درصد
			۱۴۲	۹۴	۴۸	عدم ارتباط
			۴۵	۴۹/۵	۳۸	درصد
			۳۱۶	۱۹۰	۱۲۶	جمع

جدول ۲، میانگین نمرات مقیاس رضایت از زندگی و عملکرد تحصیلی را در دانش‌آموزان دارای رابطه و بدون رابطه با جنس مخالف نشان می‌دهد. بر اساس این جدول، میانگین نمرات رضایت از زندگی دانش‌آموزانی که با جنس مخالف رابطه داشته‌اند، پایین‌تر از میانگین نمرات دانش‌آموزانی است که رابطه نداشته‌اند ($P<0.001$). همچنین، میانگین نمرات امید دانش‌آموزانی که با جنس مخالف رابطه داشته‌اند، پایین‌تر از میانگین نمرات دانش‌آموزانی است که رابطه نداشته‌اند ($P<0.001$).

جدول ۲. آزمون میانگین متغیرهای مختلف بین دو گروه دارای رابطه و بدون رابطه (آزمون T)

معناداری	درجه آزادی	T مقدار	میانگین	تعداد	رابطه	
۰/۰۰۱	۳۱۴	۴/۵۷	۲۳/۰۲	۱۷۴	ندارد	رضایت از زندگی
			۱۹/۷۸	۱۴۲	دارد	
۰/۰۰۵	۳۱۴	-۲/۵۳۸	۳۶/۷۹	۱۷۴	ندارد	امید
			۳۵/۳۹	۱۴۲	دارد	

در جدول ۳، میانگین رتبه ارتباط با جنس مخالف با توجه به عملکرد تحصیلی ضعیف، متوسط و قوی مورد مقایسه قرار گرفته شده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، میانگین رتبه ارتباط با جنس مخالف در میان دانش‌آموزان دارای عملکرد تحصیلی ضعیف، بیشترین و در میان دانش‌آموزان دارای عملکرد تحصیلی قوی، کمترین عدد را نشان می‌دهد؛ یعنی ارتباط با جنس مخالف در میان دانش‌آموزان با عملکرد تحصیلی مختلف متفاوت است. این تفاوت با توجه به نتایج آزمون کروسکال والیس که در جدول ارائه شده است، از نظر آماری معنادار است ($P < 0.05$)

جدول ۳. آزمون کروسکال - والیس برای نمایش میانگین رتبه ارتباط با جنس مخالف با توجه به عملکرد تحصیلی

معناداری	درجه آزادی	آزمون خی‌دو	میانگین	تعداد	عملکرد	ارتباط
۰/۰۴۹	۲	۶/۰۲	۱۷۳/۰۲	۴۸	عملکرد تحصیلی ضعیف	ارتباط با جنس مخالف
			۱۵۱/۸۷	۱۸۹	عملکرد تحصیلی متوسط	
			۱۴۰/۱۷	۷۹	عملکرد تحصیلی قوی	
				۳۱۶	کل	

بحث و نتیجه‌گیری

یافته اول پژوهش حاکی است، بین رضایت از زندگی دانش‌آموزان مرتبط و غیرمرتبط با جنس مخالف تفاوت معناداری وجود دارد. میانگین نمرات رضایت از زندگی دانش‌آموزانی که با جنس مخالف رابطه داشته‌اند، پایین‌تر از میانگین نمرات دانش‌آموزانی است که رابطه نداشته‌اند. این یافته، همسو با پژوهش‌های رکتور و همکاران (۲۰۰۳ الف)، رکتور و همکاران (۲۰۰۳ ب)، رکتور و همکاران (۲۰۰۵)، الهگ (۲۰۰۹)، یوکر و رگنروس (۲۰۱۱)، خوانساری و سلیمانی (۱۳۹۰)، مؤسسه رشد جوان (۱۳۹۴) و زارعی و همکاران (۱۳۹۳) است و با منابع دینی نیز هم‌جهت است. امیرالمؤمنین علی علیه السلام می‌فرماید: «چه بسیار خواهش‌های نفسانی و شهوانی گذرا که اندوه طولانی را در پی دارد» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ج ۱۵، ص ۲۱۰).

یافته دوم پژوهش، نشان می‌دهد که بین امید دانش‌آموزان مرتبط و غیرمرتبط با جنس مخالف تفاوت معناداری وجود دارد. میانگین نمرات امید دانش‌آموزانی که با جنس مخالف رابطه داشته‌اند، پایین‌تر از میانگین نمرات دانش‌آموزانی است که رابطه نداشته‌اند. این یافته، با نتایج پژوهش‌های رکتور و همکاران (۲۰۰۵)، یوکر و رگنروس (۲۰۱۱)، پوتنه و همکاران (۲۰۱۲) و خوانساری و سلیمانی (۱۳۹۰) همسویی دارد. از منظر آموزه‌های اسلامی، نومی‌دی نسبت به آینده با روابط با جنس مخالف همبسته است (موسوی، ۱۳۹۱). در روایتی از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم وارد شده است که امید و ترک شهوت با هم همبسته هستند (ر.ک: ابی‌فراس، ۱۳۷۶، ج ۱).

یافته اول و دوم را می‌توان چنین تبیین کرد: دانش‌آموزانی که وارد روابط با جنس مخالف نمی‌شوند، دارای صفات شخصیتی کارآمدتری هستند (رکتور و همکاران، ۲۰۰۵) و در متغیرهای حل مسئله، خودشکوفایی، واقع‌گرایی، خوش‌بینی، عزت‌نفس، کنترل تکانه، انعطاف‌پذیری، ابراز خود و هوش هیجانی، بهتر عمل می‌کنند (خوانساری و سلیمانی، ۱۳۹۰). از سوی دیگر، پرهیز از این روابط، به احتمال زیاد منجر به پرورش صفات شخصیت مثبت می‌شود (رکتور و همکاران، ۲۰۰۵). بنابراین، دانش‌آموزان پرهیزگار رضایت از زندگی و امید به آینده بیشتری خواهند داشت. در مقابل، احتمالاً افرادی وارد رابطه با جنس مخالف می‌شود که از هوش هیجانی پایین‌تری و صفات شخصیتی ناکارآمدتری برخوردارند. این امر، یعنی خودشکوفایی کمتر، خوش‌بینی کمتر، عزت‌نفس پایین‌تر و این ارتباطات ابزاری برای افزایش اعتماد به نفس و خودارزشمندی و پذیرش اجتماعی می‌باشد و یا برای افرادی که از توان حل مسئله پایینی برخوردارند؛ به‌عنوان یک مکانیزم گریز از مشکلات به کار گرفته می‌شود. از سوی دیگر، با توجه به آسیب‌پذیری بسیاری از این روابط، افرادی که وارد این رابطه‌ها می‌شوند، احتمالاً نگرش بدبینانه و امید کمتری به آینده و ارتباطات خود پیدا خواهند کرد. در نتیجه، احساس خوشبختی و خوش‌بینی، عزت‌نفس کمتری خواهند داشت (خوانساری و سلیمانی، ۱۳۹۰).

یافته سوم پژوهش، گویای این مطلب است که بین عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مرتبط و غیرمرتبط با جنس مخالف تفاوت معناداری وجود دارد. میانگین رتبه ارتباط با جنس مخالف در میان دانش‌آموزان دارای عملکرد تحصیلی ضعیف، بیشترین و در میان دانش‌آموزان دارای عملکرد تحصیلی قوی، کمترین عدد را نشان می‌دهد. این یافته، با نتایج پژوهش‌های *اوهانشن و کروکت (۱۹۹۳)*، *مگ‌میکر (۲۰۰۲)*، *رکتور و همکاران (۲۰۰۵)*، *سایا و ریس (۲۰۰۹)* و *سانگووا/و ادیبی (۲۰۱۳)*، *لپ (۱۳۷۷)* و *مؤسسه رشد جوان (۱۳۹۴)*، همسویی دارد.

یافته سوم پژوهش را می‌توان چنین تبیین کرد: همان‌طور که رکتور و همکاران (۲۰۰۵) دریافتند، نوجوانانی که درگیر در روابط پیش از ازدواج نمی‌شوند، دارای صفات شخصیتی هستند که منجر به موفقیت در زندگی می‌گردد. علاوه بر این، پرهیزگاری به احتمال زیاد برای پرورش صفات شخصیت مثبت تأثیرگذار است. این امر به نوبه خود، عملکرد تحصیلی را تقویت خواهد کرد.

تبیین دیگر بر اساس تئوری مشکل رفتاری جامعه‌شناس، *ریچارد جیسور (Richard Jessor) (۱۹۷۷)* است. بر اساس این تئوری، نوجوانان درگیر در روابط پیش از ازدواج و فعالیت‌های جنسی، احتمال دارد از نهادهای اجتماعی مرسوم مثل خانواده، مدرسه و سازمان‌های مذهبی جدا می‌شوند؛ زیرا رفتارهای نامطلوب آنان از نظر اجتماعی، مورد پسند نیست. جیسور، رفتار نامطلوب را رفتاری می‌داند که هنجارهای اجتماعی - عرفی و نهادهای تحت اختیار بزرگسالان آن را ناپسند می‌داند و وقوع آن با واکنش‌های کنترلی همراه است. بر اساس تئوری جیسور، نوجوانانی که مشکل رفتاری مانند فعالیت جنسی دارند، تعریف مجددی در ارتباط با محیط ادراکیشان پیدا می‌کنند. این امر منجر به بدنامی در جامعه می‌شود و عملکرد آنان را در زمینه‌های مختلف از جمله تحصیلی تحت تأثیر قرار می‌دهد.

تیبین سوم این یافته است که دوستی با جنس مخالف، منجر به شکل‌گیری روابط عاطفی قوی شده و این وابستگی در بسیاری از موارد، آفت بزرگی برای تمرکز حواس می‌شود؛ به گونه‌ای که ذهن را به شدت درگیر کرده، امکان مطالعه و توجه در کلاس و تمرکز در هنگام فعالیت تحصیلی را ناممکن می‌سازد و انرژی روانی فرد را به خود مشغول می‌کند. این امر، به مرور عملکرد تحصیلی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (زارعی، ۱۳۹۰).

یافته جانبی پژوهش، حکایت از این دارد که ۱۷۴ نفر از مجموع ۳۱۶ دانش‌آموز (معادل ۵۵ درصد)، با جنس مخالف ارتباط داشتند که ۷۸ دانش‌آموز پسر (معادل ۶۲ درصد پسران شرکت‌کننده) و ۹۶ دختر (معادل ۵۰/۵ درصد دختران) بودند. بنابراین، به نسبت، پسران بیش از دختران وارد رابطه با جنس مخالف می‌شوند. این یافته با پژوهش‌های *اوتندال* و *راندمو* (۲۰۰۶)، *آلبرت* (۲۰۰۸)، *زاده‌محمدی* و *احمدآبادی* (۱۳۸۷) و *دل‌آور* و *احمدی* (۱۳۹۱) همسویی دارد. بر اساس منابع دینی، این یافته را می‌توان چنین بیان کرد: خداوند حیا را در زنان نه برابر بیشتر از مردان قرار داده است و زنان خویش‌داری جنسی بیشتری دارند (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۰، ص ۶۳). بنابراین، احتمال کمتری وجود دارد که زنان وارد رابطه با جنس مخالف شوند. همچنین، عدم تناسب تعداد دو جنس را می‌توان بر اساس روابط چندگانه دختران درگیر در رابطه یا ارتباط پسران دانش‌آموز با دختران خارج از جامعه مذکور تفسیر کرد.

در مجموع، می‌توان گفت: ارتباط معمولی و دوستی با جنس مخالف، با کاهش رضایت از زندگی، امید و با کاهش عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دبیرستانی در ارتباط است. این امر، همسو با بسیاری از پژوهش‌های به عمل آمده و بر اساس آموزه‌های ادیان الهی به‌ویژه دین مبین اسلام است.

پژوهش دارای محدودیت‌هایی هست از جمله پژوهش مذکور از نوع همبستگی است و نباید تبیین علت و معلولی از آن داشت. همچنین، پژوهش فقط در جامعه دانش‌آموزی صورت پذیرفته است. افزون‌براین، با توجه به ممنوعیت ارتباط با جنس مخالف در فرهنگ ایرانی - اسلامی، ممکن است پاسخ‌های شرکت‌کنندگان با خود سانسوری همراه باشد. این امر، می‌تواند در نتایج پژوهش اثرگذار باشد. از این رو، لازم است تعمیم‌پذیری با دقت صورت پذیرد و برای دستیابی به نتایج دقیق‌تر، توصیه می‌گردد پژوهش‌های متعدد در میان گروه‌های مختلف به عمل آید و آموزش خودمهارگری جنسی در مدارس به اجرا گذارده شود و مهارت‌های لازم مانند شناخت‌دهی، خودکنترلی، جرأت‌ورزی، افزایش حرمت خود، اعتماد به نفس، امید به آینده در دستور کار قرار گیرد.

منابع

- آزاد ارملی، تقی و همکاران، ۱۳۹۰، «تبیین جامعه‌شناختی روابط جنسی آنومیک در ایران»، *خانواده‌پژوهی*، سال هفتم، ش ۲۸، ص ۴۳۵-۴۹۲.
- ابن ابی فراس، ورام، ۱۳۷۶، *مجموعه ورام*، قم، مکتبه الفقیه.
- بیاتی، علی اصغر و همکاران، ۱۳۸۶، «اعتبار و روایی مقیاس رضایت از زندگی»، *روان‌شناسان ایرانی*، سال سوم، ش ۱۱، ص ۲۵۹-۲۶۵.
- تمیمی آمدی، عبدالوهاب بن محمد، ۱۳۶۶، *غررالحکم و درر الکلم*، قم، دفتر تبلیغات.
- حامدی، رباب و همکاران، ۱۳۹۱، «بررسی تمایز یافتگی خود و کیفیت رابطه با غیر هم جنس در دانشجویان مجرد»، *مطالعات روان‌شناختی*، سال هشتم، ش ۴، ص ۵۷-۷۱.
- حرعاملی، محمدین حسن، ۱۴۰۹ق، *وسائل‌الشیعه*، قم، مؤسسه آل‌البیت.
- حق شناس، علی محمد و همکاران، ۱۳۸۵، *فرهنگ معاصر هزاره*، تهران، فرهنگ معاصر.
- خوانساری، میناسادات و علی سلیمانی، ۱۳۹۰، «مقایسه هوش هیجانی دو گروه مجرد دارای ارتباط و بدون ارتباط با جنس مخالف در شهر تهران»، *اسلام و پژوهش‌های تربیتی*، سال سوم، ش ۲، ص ۱۴۵-۱۵۹.
- خواجهنوری، بیژن و مریم‌السادات دل‌آور، ۱۳۹۱، «عوامل مؤثر بر دوستی دختر و پسر در بین جوانان شهر شیراز با تأکید بر فرایند جهانی شدن»، *جامعه‌شناسی کاربردی*، سال بیست‌وسوم، ش ۲، ص ۴۱-۶۴.
- دل‌آور، مریم‌السادات و حبیب احمدی، ۱۳۹۱، «رابطه استفاده از فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی بر میزان ارتباط با جنس مخالف»، *علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*، سال نهم، ش ۲، ص ۱-۲۴.
- راغب‌اصفهانی، محمدبن حسین، ۱۴۱۲ق، *المفردات فی غریب القرآن*، بی‌جا، دفتر نشر کتاب.
- رجبلو، علی و سارا اصغری، ۱۳۸۹، «جهانی شدن و بازاندیشی الگوهای دوستی دختران و پسران: مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه تهران»، *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، سال هشتم، ش ۲، ص ۷۳-۹۲.
- رفاهی، ژاله و همکاران، ۱۳۹۱، «بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری رابطه دوستی پیش از ازدواج بین دختران و پسران از دیدگاه دانشجویان»، *جامعه‌شناسی زنان*، سال سوم، ش ۱، ص ۱۱۷-۱۳۳.
- زارعی‌توپخانه، محمد، ۱۳۹۰، «روابط آزاد زن و مرد از دیدگاه آموزه‌های دینی و روان‌شناسی»، *معرفت*، سال بیستم، ش ۱۶۳، ص ۸۱-۹۶.
- زاده‌محمدی، علی و زهره احمدآبادی، ۱۳۸۷، «هم‌وقوعی رفتارهای پرخطر در بین نوجوانان دبیرستان‌های شهر تهران»، *خانواده‌پژوهی*، سال چهارم، ش ۱۳، ص ۸۷-۱۰۰.
- قربانی، الهه و همکاران، ۱۳۹۲، «رابطه امید اضطراب مرگ با سلامت روان در دانشجویان دانشگاه ارومیه»، *مجله پزشکی ارومیه*، سال بیست‌وچهارم، ش ۸، ص ۶۰۷-۶۱۸.
- قهرمانی، نسرین و محمدعلی ناد، ۱۳۹۱، «رابطه بین مؤلفه‌های مذهبی، معنوی با سلامت روان و امید به آینده در کارکنان بیمارستان‌های دولتی شیراز»، *نشریه مرکز تحقیقات مراقبت‌های پرستاری دانشگاه علوم پزشکی تهران*، سال بیست‌وپنجم، ش ۷۹، ص ۱-۱۱.
- گلزاری، محمود، ۱۳۸۴، «آموزش و مشاوره با نوجوانان در زمینه ارتباط با جنس مخالف»، *روان‌شناسی تربیتی*، ش ۱، ص ۱۰۵-۱۲۲.
- گلزاری، محمود، ۱۳۸۵، *مشکلات رفتاری دانش‌آموزان دبیرستانی*، تهران، دبیرخانه شورای انقلاب فرهنگی.
- لپ، اینیاس، ۱۳۷۷، *روان‌شناسی عشق ورزیدن*، ترجمه کاظم سامی و محمود ریاضی، چ چهارم، تهران، چاپخش.
- مؤسسه رشد جوان، ۱۳۹۴، *بازگشت غرب به عفاف*، ترجمه محمد زارعی توپخانه، کرج، تلاوت آرامش.
- یعقوب‌خوانی غیاثوند، مرضیه و قربان فتحی اقدم، ۱۳۹۱، «همبسته‌های شخصیتی دانشجویان قربانی سوءاستفاده عاطفی در ارتباط با جنس مخالف»، *مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی قزوین*، سال شانزدهم، ش ۳، ص ۶۰-۶۵.
- موسوی، سیدرضا، ۱۳۹۱، «عوامل و زمینه‌های گسترش روابط دختران و پسران با رویکرد به عوامل شخصیتی»، *معرفت*، سال بیست‌ویکم، ش ۱۷۶، ص ۸۵-۹۸.

- Aponte, M. R, et al, 2012, University students' social representations concerning sexual abstinence and the condom as prevention mechanisms, *Revista de Salud Publica (Bogota)*, v. 14, p.491-501.
- Atienza, F. L, et al, 2003, Satisfaction with Life Scale: analysis of factorial invariance across sexes, *Personality and Individual Differences*, v. 35, p.1255-1260.
- Bc, G. B, & Basel, P. L, 2013, Premarital sex behaviors among college youths of Kathmandu, *Kathmandu University Medical*, v. 11, p. 27-31.
- Colson, C, 2003, Twisting Reality: Teenagers, Sex and Depression, From [http:// townhall. com/ columnists/ chuckcolson /2003/06/17/twisting_reality_teenagers_sex_and_depression/ page/ full.](http://townhall.com/columnists/chuckcolson/2003/06/17/twisting_reality_teenagers_sex_and_depression/)
- Elhage, A, 2009, Ten Reasons to Keep Abstinence Education in North Carolina, *Family North Carolina Magazine*, v. 4, n. 4, p.8-10.
- Halpern, C. T, et al, 2000, Smart teens don't have sex (or kiss much either), *Journal of Adolescent Health*, v. 26(3), p. 213-225.
- Jessor. R, & Jessor, S. L, 1977, *Problem behavior and psychosocial development: A longitudinal study of youth*, New York, Academic Press.
- Meeker, M, 2002, *Epidemic: How Teen Sex Is Killing Our Kids*, Washington, D.C. Regnery Publishing Company.
- Ohanessian, C. M, & Crockett, L. J, 1993, A longitudinal investigation of the relationship between education investment and adolescent sexual activity, *Journal of Adolescent Research*, v. 8(2), p. 167-182.
- Oltedal, S, & Rundmo, T, 2006, The effects of personality and gender on risky driving behaviour and accident involvement, *Safety Science*, v. 44(7), p. 621-628.
- Rector, E. R, et al, 2003a, *Sexually Active teenagers are more likely to be depressed and to attempt suicide*, Washington, The Heritage Foundation.
- _____, 2005, *Teenage Sexual Abstinence and Academic Achievemen*, Washington, The Heritage Foundation.
- _____, 2003b, *The Harmful Effects of Early Sexual Activity and Multiple Sexual Partners Among Women*, Washington, The Heritage Foundation.
- Regnerus, M, & Uecker, J, 2011, *Premarital Sex in America: How Young Americans Meet, Mate, and Think about Marrying*, New York, Oxford University Press.
- Sabia, J. J, & Rees, D. I, 2009, The effect of sexual abstinence on females' educational attainment, *Demography*, v. 46, p. 695-715.
- _____, 2011, Boys will be boys: are there gender differences in the effect of sexual abstinence on schooling? *Health Econ*, v. 20, p. 287-305.
- Sangowawa, A. O, & Adebisi, A. O, 2013, Factors associated with sexual abstinence among out-of-school females in a transitional town in Oyo State, South-Western Nigeria, *Health care women International*, v. 34 (10), p. 917-932.
- Snyder, C. R, et al, 1991, The Will and the ways: development and validation of and individual – differences measure of hope, *Journal of personality and social psychology*, v. 60, p. 570-585.
- Snyder, C. R, & Shane J. L, 2007, *Positive Psychology The Scientific and Practical Explorations of Human Strengths*, Sage Publications LTD, London.
- Wang, R. H, et al, 2009, Predictors of sexual abstinence behaviour in Taiwanese adolescents: a longitudinal application of the transtheoretical model, *Clinical Nursing*, v. 18, p. 1010-1017.
- Wang, R. H, & Hsu, H. Y, 2006, Correlates of sexual abstinence among adolescent virgins dating steady boyfriends in Taiwan, *Nursing Scholarship*, v. 38, p. 286-291.